

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АвіАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГРИНЮК Світлана Петрівна

УДК 81:37.1.001(480)(043.3)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ
МОВ В УНІВЕРСИТЕТАХ ФІНЛЯНДІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному авіаційному університеті. Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор,
БУЛГАКОВА НАТАЛІЯ БОРИСІВНА,
Національний авіаційний університет,
професор кафедри педагогіки та психології
професійної освіти.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, старший науковий
співробітник,
ЛОКШИНА ОЛЕНА ІГОРІВНА,
Інститут педагогіки НАІПН України,
завідувач лабораторії порівняльної педагогіки

кандидат педагогічних наук, доцент,

АРІСТОВА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
Міжнародний Солонінів університет,
завідувач кафедри мов.

Захист відбудеться «2» липня 2013 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.062.15 у Національному авіаційному університеті за адресою: 03058, м. Київ, пр. Космонавта Комарова, 1, к. 1.449.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного авіаційного університету (03058, м. Київ, пр. Космонавта Комарова, 1).

Автореферат розісланий «31» травня 2013 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Н. В. Ладогубець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена потребами у якісній конкурентоспроможній освіті, яка є фундаментом соціально-економічного, духовного і культурного розвитку Української держави, у зміцненні міжнародного авторитету й іміджу країни та створенні умов для самореалізації кожного її громадянина. Саме тому перше десятиліття XXI ст. характеризується посиленою увагою до питань модернізації освітньої галузі. Оновлення сектору вищої освіти постало першочерговим стратегічним напрямом розвитку національної системи освіти України та сьогодні спрямовується на досягнення рівня кращих світових стандартів. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність постійного підвищення кваліфікації, професійної мобільності, компаративного дослідження проблеми професійної підготовки висококваліфікованих фахівців, які володіють не лише ґрунтовними теоретичними знаннями і практичними вміннями зі спеціальності, але й здатні до продуктивного іншого професійного спілкування.

У сучасних умовах здатність володіти кількома іноземними мовами набуває нового змісту і зумовлена не лише економічними, проте значною мірою й загальноосвітніми факторами політичного та культурного розвитку особистості. Тому в провідних країнах світу зараз відбувається трансформація поглядів на вивчення й викладання іноземних мов з метою забезпечення молоді необхідними вміннями користуватися іноземними мовами у міжнародному бізнес-середовищі, на ринку праці тощо; можливостями вивчення мов упродовж життя як умови подолання мовних бар'єрів між націями. У даному контексті мовна компетентність стала і залишається однією з найголовніших умов успішного працевлаштування і кар'єри у цілому світі, і Україна не є винятком. Це, безперечно, актуалізує проблему вдосконалення системи професійної підготовки вчителів, зокрема вчителів іноземних мов.

В останні роки в Україні активізувалися пошуки вітчизняних учених у галузі зарубіжної теорії та практики професійної підготовки фахівців. Здійснено різноаспектні порівняльно-педагогічні дослідження освітніх реалій економічно розвинутих країн: США, Канади, Мексики, Угорщини, Японії, Франції, Великої Британії, Німеччини (Т. Кошманова, В. Базуріна, І. Гушлевська, О. Локшина, Л. Пуховська, В. Тищенко, М. Леврінц, Л. Зязюн, О. Озерська, Л. Черній). Ряд робіт, спрямованих на пошук шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів, присвячено підготовці майбутніх вчителів іноземних мов, серед них – публікації й дисертації О. Бігич, С. Ніколаєвої, О. Базуріної, О. Петрашук, Т. Колодцько, О. Махревої, Є. Солововой, О. Малиновської, І. Гушлевської, Н. Бориско та ін., у яких представлено концепції та різні аспекти професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов, шляхи формування їхньої технологічної, методичної компетенції, підготовки до рефлексивного управління процесом навчання школярів та продуктивної взаємодії з ними.

Вивчення наукових джерел і нормативно-правових актів, аналіз практичного досвіду підготовки вчителів іноземних мов у нашій країні засвідчили, що вітчизняна професійно-кваліфікаційна підготовка не повною мірою відповідає потребам сучасності. У межах досліджуваної проблеми була виявлена наявність *суперечностей* між:

– постійним зростанням вимог до професійної підготовки вчителів іноземних мов та недостатньо розробленими теоретичними засадами її здійснення у системі педагогічної освіти України в умовах стрімких змін світової освітньої галузі;

– прагненням наблизити українську систему підготовки вчителів іноземних мов до світових і європейських вимог та відсутністю необхідних організаційних, кадрових, матеріальних умов;

– потребою суспільства в ініціативних, творчих та дієвих педагогах («Учителів нової епохи») і переважно традиційною орієнтацією фахової підготовки на абстрактно-знанське функціональне навчання майбутніх вчителів іноземних мов основним поняттям та операціям.

У цьому контексті актуальною є проблема розбудови вітчизняної системи освіти європейського рівня. Вивчення наукових джерел свідчить про посилення інтересу до проблем становлення і розвитку освітньої системи у Фінляндії. Дану країну вважають однією з найпрогресивніших і передових країн у Європі та однією з найбільш конкурентоспроможних у світі завдяки високій компетентності робочої сили, розвиненій освіті, сучасній інфраструктурі та великим інвестиціям в розвиток науки і техніки.

Однак аналіз джерельної бази дослідження щодо професійної підготовки вчителів іноземних мов у Фінляндії виявив, що прогресивний досвід Фінляндії є недостатньо вивченим та дослідженим українською педагогічною наукою.

Актуальність проблеми, її соціально-педагогічне значення, відсутність у вітчизняній педагогічній науці досліджень, присвячених вивченню досвіду Фінляндії з підготовки майбутніх вчителів іноземних мов та об'єктивна потреба усунення виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Професійна підготовка майбутніх вчителів іноземних мов в університетах Фінляндії».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та психології професійної освіти Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету «Психолого-педагогічні особливості підготовки фахівця до професійної діяльності в системі неперервної освіти» і є складовою науково-дослідної роботи (№ 391 – Д/Б – 07 «Системне моделювання навчального виховного процесу у ВНЗ в умовах особистісно-розвивального навчання на основі інтегративних курсів»). Тему дисертації затверджено вченою радою Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 15 грудня 2010 року) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук НАПН України (протоколом № 1 від 25 січня 2011 року).

Мета дослідження – здійснити цілісний науковий аналіз професійної підготовки вчителів іноземних мов у Фінляндії та виявити перспективи впровадження прогресивних ідей фінського досвіду підготовки означених фахівців у систему вищої професійної освіти України.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Провести аналіз науково-методичної літератури з метою виявлення основних етапів становлення та розвитку національної системи освіти Фінляндії.

2. Дослідити особливості організації професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у системі вищої освіти Фінляндії.

3. Здійснити порівняльний аналіз структури, змісту й організації професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у Фінляндії та Україні.

4. Розробити теоретичну модель професійної підготовки вчителя іноземної мови для системи вищої професійної освіти України.

5. Обґрунтувати методичні рекомендації щодо вдосконалення системи професійної підготовки українських вчителів іноземних мов з урахуванням досвіду підготовки означених фахівців у вищих навчальних закладах Фінляндії та окреслити перспективні напрями використання фінського досвіду у практиці професійної підготовки вчителів іноземних мов у системі вищої професійної освіти України.

Об'єкт дослідження – система професійної підготовки фахівців у Фінляндії.
Предмет дослідження – професійна підготовка вчителів іноземних мов у Фінляндії.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні*: порівняльно-історичний аналіз, який дав можливість виявити тенденції становлення вищої педагогічної освіти та особливості підготовки вчителів іноземних мов в університетах Фінляндії; інтерпретаційно-аналітичний метод – для вивчення українських та іноземних джерел із застосуванням синтезу, аналізу, систематизації; методи теоретичної систематизації, класифікації та узагальнення, які сприяли формулюванню узагальнених висновків й обґрунтуванню практичних рекомендацій; *емпіричні*: вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, аналіз навчально-методичної документації (навчальні плани, програми, законодавчі акти), що дали змогу виявити схожі та відмінні риси професійної підготовки вчителів іноземних мов у вищих навчальних закладах Фінляндії та України; бесіда, інтерв'ю, зорієнтовані на досягнення мети дисертаційного дослідження.

Дослідницька робота здійснювалася у три взаємопов'язані етапи впродовж 2009 – 2012 років.

На *першому етапі* проводився аналіз науково-філософської, психолого-педагогічної та спеціальної літератури, обґрунтовувалися об'єкт, предмет, мета та завдання дисертаційного дослідження, вивчалися етапи становлення системи освіти Фінляндії.

На *другому етапі* досліджувався стан педагогічної освіти у Фінляндії, вивчалася діяльність фінських університетів (Тампере та Ювяскюля), які здійснюють фахову підготовку вчителів, аналізувались першоджерела фінських науковців щодо підготовки вчителів іноземних мов.

На *третьому етапі* здійснено узагальнення дослідницьких матеріалів та порівняльний аналіз професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у Фінляндії та Україні, розроблено теоретичну модель підготовки вчителя іноземної мови для системи вищої освіти України з урахуванням прогресивних ідей кращого фінського досвіду, обґрунтовано методичні рекомендації щодо фахової підготовки вчителя іноземної мови в Україні, узагальнено проміжні та кінцеві результати дослідження, сформульовано його загальні положення і висновки, написано й оформлено текст дисертаційної роботи.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що *вперше*:

проведено комплексне дослідження основних етапів становлення і розвитку національної системи освіти Фінляндії, структурних складових сучасної системи освіти даної країни, технології втілення іншомовної політики у Фінляндії;

здійснено науково-методичний аналіз загальноєвропейських принципів педагогічної професії та концептуальних засад педагогічної професії у Фінляндії (система відбору до професії, статус учителя у фінському суспільстві, функції сучасного учителя);

виявлено особливості організації професійної підготовки вчителів іноземних мов в університетах Фінляндії з її невід'ємними складовими (фахова підготовка, професійна практика та постійне професійне зростання);

визначено складові професіограми майбутнього вчителя іноземної мови (вісім видів умінь та ряд компетенцій), які складають стрижень професійної готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності;

запропоновано педагогічні умови – посилення єдності теоретичної і практичної підготовки, підвищення якості психолого-педагогічної підготовки, стимулювання науково-дослідницького характеру професійної підготовки майбутнього фахівця;

розроблено на основі запропонованих педагогічних умов теоретичну модель професійної підготовки вчителя іноземних мов, яка відображає взаємозв'язки між основними складовими: чинниками формування вчителя іноземної мови; метою підготовки майбутнього фахівця; особливостями організації навчального процесу, що визначаються принципами, методами, формами навчання та педагогічними умовами, реалізація яких призводить до запланованого результату – сформованості вчителя іноземних мов належного професійного рівня;

обґрунтовано методичні рекомендації щодо адаптації кращих надбань фінського досвіду підготовки вчителів іноземних мов у систему професійної підготовки українських учителів-мовників на основі порівняльного аналізу структури, змісту й організації професійної підготовки вчителів іноземних мов в університетах Фінляндії й України;

подано розширеного роз'яснення набутих методів, форм та засобів організації навчального процесу щодо професійної підготовки вчителів іноземних мов у системі вищої професійної освіти України.

Практичне значення одержаних результатів на основі порівняльно-педагогічного аналізу іншомовної педагогічної освіти у Фінляндії та Україні полягає в обґрунтуванні методичних рекомендацій щодо перспективних напрямів використання прогресивного фінського досвіду в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у вищих навчальних закладах України, розробці теоретичної моделі професійної підготовки вчителя іноземних мов для системи вітчизняної педагогічної освіти; підготовці навчального посібника «Англійська мова. Практикум з фонетики»; впровадженні теоретичних положень та методичних рекомендацій (відповідно до розробленої моделі) для підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у системі вищої професійної освіти України.

Результати дослідження можуть бути використані при розробці: спецкурсів та спецсеминарів для підготовки вчителів іноземних мов і для підвищення їхньої

кваліфікації; корегуванні навчальних планів і програм з метою підвищення ефективності навчального процесу, удосконалення організації професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов в Україні та підвищення їх професійної компетентності; курсів з історії і теорії педагогіки, порівняльної педагогіки, навчально-методичних посібників викладачами вищих навчальних закладів, які готують вчителів іноземних мов. Окремі висновки дослідження стосовно формування професійної готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності можуть творчо використовуватися у процесі підготовки фахівців інших спеціальностей.

Результати дослідження впроваджено: у навчально-виховний процес кафедри психології і педагогіки Київського національного лінгвістичного університету (довідка від 10 травня 2012 р.), кафедри іноземних мов Дипломатичної академії України (довідка від 15 травня 2012 р., №572/2012), відділу міжнародного співробітництва Центру забезпечення службової діяльності структурних підрозділів Міністерства оборони України (довідка від 10 квітня 2012 р., №1), факультету менеджменту Запорізького національного університету (довідка від 3 грудня 2012 р., №1); в матеріалах науково-практичних конференцій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на науково-практичних конференціях різного рівня:

– *всєукраїнських*: науково-методичній конференції «Проблеми викладання іноземних мов у неможовому вищому навчальному закладі» (Київ, 2009 р.);

– *міжвузівських*: науково-практичних конференцій «Актуальні проблеми вищої професійної освіти України» (Київ, 2010 р., 2011 р.), науково-практичної конференції «Проблеми викладання іноземних мов у неможовому вищому навчальному закладі» (Київ, 2012 р.), науково-практичної конференції «Управління організацією навчально-виховного процесу в середній і вищій школі» (Полтава, 2012 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення у 13 працях, з них: 1 – практикум з фонетики англійської мови, 6 – одноосібних статей – у фахових наукових виданнях, затверджених ДАК України, 1 – публікація у зарубіжному виданні, 5 – тези в матеріалах конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (210 найменувань, з них 104 – іноземною мовою), 16 таблиць, 7 рисунків, додатків (на 19 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 221 сторінка, з них основного тексту – 181 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність, визначаються мета дослідження та його завдання, наукова новизна; проаналізовано джерельну базу, вказано практичне і теоретичне значення дисертаційного дослідження, вірогідність результатів, їхню апробацію, подано дані про структуру дисертації.

У першому розділі «*Теоретико-методологічні основи становлення та розвитку системи освіти Фінляндії*» проаналізовано наукову зарубіжну й вітчизняну літературу з проблеми дослідження; здійснено теоретико-

методологічний аналіз становлення і розвитку національної системи освіти Фінляндії; виявлено характерні риси та фактори успіху фінської системи освіти на міжнародній арені; досліджено головні тенденції розвитку системи освіти Фінляндії як невід'ємної складової світової системи освіти; проведено ретроспективне дослідження розвитку педагогічної освіти у Фінляндії; класифіковано засоби втілення загальноєвропейської лінгвістичної політики у світовому освітньому просторі та охарактеризовано принципи функціонування фінської мовної політики на початку XXI ст.

Вагомим, у зрізі нашого дослідження, є науково-практичний доробок Фінляндії, оскільки завдяки високій компетентності робочої сили, розвиненій освіті, сучасній інфраструктурі та великим інвестиціям в розвиток науки і техніки Фінляндія наразі вважають однією з найпрогресивніших і передових країн у Європі та однією з найбільш конкурентоспроможних країн світу. Вона зайняла п'яте місце серед країн з високим рівнем індексу розвитку освіти (доповідь ЮНЕСКО «Імператив якості» 2005 року) та отримала міжнародне визнання як експерт у різних галузях знань за результатами міжнародних досліджень PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study), PISA (Programme for International Student Assessment) від 2000, 2003, 2006 та 2009 років, які визначають рейтинг найрозвиненіших країн за цим показником. Сучасна Фінляндія також займає лідируючі позиції у світі за рівнем функціональної грамотності (93% населення) та зарахуванням молоді до середніх і вищих навчальних закладів (103 на 1 тис. жителів). У 2010 році американський журнал «Newsweek» назвав Фінляндію кращою країною у світі за якістю освіти. Експерти Євросоюзу наразі вважають, що освітня система Фінляндії повинна стати ядром загальноєвропейської освіти.

Вивчення фінських наукових джерел показало, що на сучасному етапі реалізація змісту сучасної освіти у Фінляндії та світу у цілому ґрунтується на ліберальній освітній парадигмі в умовах інтернаціоналізації ринку освітніх послуг, яка у контексті глобалізаційних викликів та під впливом інтеграційних процесів, технологічного прогресу, суспільно-політичних факторів, діяльності міжнародних організацій вибудовує єдину стратегію розвитку наднаціональної освіти. Незважаючи на стрімкі глобалізаційні процеси, які мають місце у сучасному світі, Фінляндія тяжіє до елементів ціннісних орієнтацій своєї власної змістовної парадигми освіти – педоцентризму та натуралізму.

Ефективність фінської освіти та чинники її успіху ґрунтуються на таких концептуальних принципах, як: специфіка шкільної програми; забезпечення педагогічної автономії; надання батькам права здійснювати вільний вибір школи згідно власних педагогічних та дидактичних принципів; стратегія «політики вирівнювання» – забезпечення рівності освітніх можливостей та широкого доступу до освіти; підтримка високого рівня розвитку педагогічної науки, зацікавленості учнів, організації відпочинку, структури системи освіти, практичної діяльності шкіл та фінської культури; висококваліфіковані педагоги; наявність інклюзивної освіти та освіти для дітей з певними потребами; заохочення евалюацій на національному та міжнародному рівнях; тісна співпраця та партнерство на усіх рівнях освітнього процесу; принцип індивідуалізації.

Успіх шкільної освіти фінів та високі результати учнів у міжнародних дослідженнях обумовлені соціокультурними факторами (національні традиції та соціальні умови функціонування фінської системи освіти) та інституціональними факторами (система підготовки педагогічного персоналу та вдале реформування освітньої галузі).

Державне управління освітньої галузі фінів сьогодні включає систему центральних адміністративних органів – Міністерство освіти Фінляндії і Фінську державну раду з освіти Фінляндії та недержавних підпорядкованих структур в галузі освіти – фінський відділ ENIC/NARIC, Фінська рада оцінки вищої освіти, Національна академія Фінляндії, Центр міжнародної мобільності CIMO. Їх співпраця спрямована на розвиток освітньої, наукової, культурної, спортивної і молодіжної політики та міжнародної співпраці у даній галузі, на здійснення політики так званого «вирівнювання» системи освіти, на пошук нових моделей розвитку національної освіти у контексті єдиного освітнього простору. Припинили управління освітою визначаються Парламентом Фінляндії, а Уряд в особі Міністерства освіти Фінляндії формулює та здійснює освітню політику і окреслює план освітнього розвитку.

Освітня галузь Фінляндії на шляху свого становлення зазнала трьох етапів реформування: перший етап – створення інтегрованої системи базової освіти (1960-і роки), другий – об'єднання загальної та професійної освіти старшої школи (1980-1990 роки), третій – перехід до бінарної системи вищої освіти (з 1990-х років). За роки реформ в освітній галузі Фінляндії відбулися наступні зміни: перехід від централізованої до децентралізованої системи управління освітою; відміна поділу загальноосвітньої школи на початкову і середню школи; узгодженість дошкільної і шкільної освіти; встановлення колаборації між школою, сім'єю та роботодавцями; уведення міжпредметних курсів. Реформи були спрямовані на перегляд ядра стандартів та програм навчання, збільшення учебного часу, зменшення курсів за вибором, створення рівних умов для отримання базової освіти, зменшення гендерної сегрегації, створення національної системи оцінки якості освіти, посилення уваги до підготовки та перепідготовки вчителів. Головна ідея реформування освітньої галузі полягала у створенні надійної основи на муніципальному рівні, який відповідає за організацію навчального процесу на місцях, та у скороченні різниці у наданні якісних освітніх послуг в різних регіонах країни.

Сучасні структурні складові системи освіти Фінляндії утворюють так звану «північноєвропейську освітню модель» з її характерними рисами: рівним доступом до освіти; однорідністю результатів навчання; соціальною орієнтацією вузів та їх «місією надання послуг суспільству»; відсутністю інституціональних бар'єрів; високим ступенем внутрішньої інтеграції системи освіти; підвищенням інноваційності процесу навчання та наукової обґрунтованості освітньої політики і впровадженням сучасних стандартів у всі види діяльності учасників освітнього процесу.

Відмінними рисами фінської національної системи освіти виступають: сильний внутрішній зв'язок сегментів освіти; слабка внутрішня диференціація; підвищення «соціальної відповідальності» вузів; слабка інституціональна автономія навчальних закладів; високий мобілізаційний потенціал системи освіти.

Зародження педагогічного сектору цілісної системи освіти Фінляндії датується 1864 р., коли вперше було проведено семінар для навчання учителів народної школи. У 1970-х роках XX ст. законодавчо закріплено за вищими навчальними закладами відповідальність за підготовку вчителів початкової та середньої школи. За проведеною шкільною реформою у вищих навчальних закладах почали готувати вихователів дитячих садків, класних учителів, учителів-предметників, вчителів професійної освіти та вчителів з науковими званнями. У 1990-х рр. відбувся перехід до «децентралізації» управління, яке сприяло закріпленню за вузами автономії у виборі навчальних програм підготовки вчителів.

У галузі іншомовної освіти внутрішня політика Фінляндії співвідноситься та узгоджується із розробленням Єврокомісією загальноєвропейськими принципами та рекомендаціями щодо впровадження мовної освіти на європейському просторі, головною метою яких є стимулювання мультилінгвізму та полікультурності Європи.

Для досягнення поставленої мети структурні одиниці Ради Європи з мовної політики у тісній співпраці з Єврокомісією та державами-членами Євросоюзу впроваджують низку перхресних лінгвістичних проєктів та здійснюють ряд заходів щодо імплементації іншомовної освіти на європейській арені. Фінляндія, як одна з провідних країн Європи та держава-член Європейського Союзу, приймає активну участь у впровадженні іншомовної освіти на європейському континенті і постійно шукає шляхів удосконалення іншомовної освіти в межах власної освітньої галузі, зокрема, активно впроваджує та заохочує вивчення іноземних мов усіма суб'єктами навчального процесу при допомозі національних мовних проєктів: KIERO, KIELO та CLLP і широко пропагує наразі веб-навчання.

У другому розділі *«Зміст, структура та організація професійної підготовки вчителів іноземних мов в університетах Фінляндії»* було проаналізовано загальноєвропейські принципи професії педагога, на основі яких було внесено зміни до програм підготовки вчителів та процедури регулювання професійної діяльності педагогів у країнах-членах Євросоюзу, а саме: виключне володіння ступенем магістра претендента на викладацьку професію; проходження педагогічної практики впродовж професійної підготовки за фахом; високий професіоналізм; регулювання забезпеченості педагогічними кадрами освітньої галузі; освітня мобільність та закріплення за професією педагога статусу «професія безперервного розвитку».

Професія педагога є однією з високоповажних, престижних та цінованих професій у Фінляндії з надзвичайно селективною системою професійного відбору – так зване «триступінчасте тестування» упродовж всього процесу підготовки майбутніх фахівців: тестування претендентів на національному рівні (матрикуляційний іспит) – оцінка загального інтелектуального рівня; оціночні тести (перевірка загальної академічної компетентності та грамотності), співбесіда (перевірка придатності до викладацької професії) та групова робота (дозволяє оцінити комунікативні навички, стиль міжособистісної взаємодії) здійснюються університетами; остання фаза тестування – тестування на місці майбутньої роботи, яке здійснюється безпосередньо роботодавцями.

Цілісна підготовка вчителів передбачає єдність трьох складових: фундаментальної підготовки, проходження педагогічної практики та забезпечення безперервності професійного зростання вчителів. Для здійснення педагогічної

діяльності у закладах освіти вимагається обов'язкове володіння ступенем магістра. Об'єм кредитів з опанування педагогічними дисциплінами повинен складати не менше 60, з метою отримання права працювати у загальноосвітній школі.

У Фінляндії підготовка вчителів іноземних мов здійснюється виключно на базі університетів за бюджетні кошти, кафедрами освіти чи педагогіки та кафедрами базової академічної дисципліни за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра (180 кредитів) та магістра (300 чи 350 кредитів) та має два принципово відмінні шляхи організації навчального процесу: т.з. «послідовна модель» профпідготовки та т.з. «паралельна модель».

Університети готують наступні категорії вчителів: вихователів дитячих садків, класних вчителів, вчителів-предметників, вчителів для дітей зі спеціальними потребами, консультантів. Ступінь бакалавра є валидним лише для вихователів дитсадків. На рівні бакалаврату підготовка вчителя іноземних мов триває 3 роки, на рівні магістрату – протягом 2 років.

Сучасні педагогічні трактуються фінами як менеджери метазадання навчального процесу. Вони обізані з останніми науковими розробками та досягненнями за своїм фахом, здатні організувати вивчення предметної дисципліни задля користі учнів різного рівня; ті, що закладають основу до створення відповідних засад, які допомагають учням/студентам у проєктуванні власного навчання впродовж життя. Фінські учителі – наставники, порадники, експерти, відповідальні та гармонійні особистості; ті, що володіють цілковитим розумінням людського розвитку і вдосконалення; вони володіють власними успішними стратегіями роботи у полікультурній аудиторії та аудиторіях різного соціального рівня. Учителі – це, першочергово, науковці у системі педагогічної освіти Фінляндії.

Головні елементи професійної підготовки вчителя іноземної мови у Фінляндії визначені основною національною програмою (ОНП), яка максимально окреслює процес, вимоги, зміст та структуру певної навчальної дисципліни. Загальними принципами та рекомендаціями ОНП користуються усі без винятку фінські університети, однак при цьому вони володіють високим ступенем автономії щодо розробки власних програм підготовки вчителів іноземних мов та підбору підручників. Таким чином, фінська система професійної підготовки вчителів характеризується відсутністю єдиного стандарту професійної підготовки вчителів та автономією у виборі методів, форм та принципів фахової підготовки.

До складу програми з підготовки вчителів входять: академічні дисципліни; написання бакалаврської та магістерської робіт; педагогічні дисципліни, які є обов'язковими для усіх категорій учителів і які включають педагогічну практику; мовну та комунікативну компетенції і ІКТ технології; портфоліо студента та дисципліни за вибором. Проходження педагогічної практики та постійне професійне зростання дипломованого фахівця – це обов'язкові умови цілісного процесу фахової підготовки майбутніх вчителів.

У Фінляндії 2/3 педагогічної практики відбувається у педагогічних школах, 1/3 – в муніципальних школах. Загальний обсяг практичних дисциплін складає 20-30 кредитів (540-810 годин). Форма практичних дисциплін може відрізнятися незалежно від університету. Практикуми включають: практикум вступної фази (еволюціонування знань про учнів та викладацьке середовище), практикум

допоміжних дисциплін (зосередження на обмеженій кількості навчальних дисциплін та дидактичних навичках); практикум головних навчальних дисциплін (всесічне застосування теорій викладання).

Тривалість практики складає два 6-8 тижневі періоди. Кожен студент-практикант зобов'язаний виконувати обов'язки учителя та провести 8-10 занять з іноземної мови протягом кожного періоду та підготувати до кінця практики власне портфоліо, яке відображає інтегровані теоретичні і практичні знання навчального процесу та оцінювання навчального процесу; план розвитку навчального процесу і бажано план експериментальної роботи.

Педагогічні школи у Фінляндії є не лише основним джерелом впровадження педагогічної практики, проте і професійного зростання вчителів, оскільки вони: є частиною університетів і мають доступ до новітніх знань навчального процесу, викладання та змісту навчальної програми; беруть участь у наукових дослідженнях та національних проєктах; мають високу компетентний викладацький та менторський персонал; мають широку мережу можливостей на національному та місцевому рівнях; мають сучасне матеріально-технічне забезпечення.

Професійне зростання вчителя іноземної мови у фінському суспільстві, передбачає розробку власного професійного плану розвитку, проходження курсів підвищення кваліфікації (не менше трьох днів щорічно), плану розвитку школи та стратегії розвитку і надання освітніх послуг муніципалітетами. Курси підвищення кваліфікації проходять у формі навчальних курсів, семінарів чи консультативних зборів. Короткострокові курси та програми організовуються різними урядовими організаціями (Міністерство освіти, Національна рада з освіти) та місцевою владою. Кожен університет має центр з розвитку безперервної освіти та літній університет, який також здійснює професійне зростання вчителів іноземних мов.

У процесі професійної підготовки вчителів іноземних мов фінські педагоги широко застосовують інноваційні методики, не применшуючи ваги традиційних форм організації навчання.

Процес профілювання вчителя іноземних мов спрямовано на формування восьми видів умінь та ряду компетенцій, що складають стрижень професійної готовності майбутнього вчителя іноземної мови до професійної діяльності. До восьми видів умінь відносимо: 1) проєктувальні (вміння спроектувати, спланувати будь-який вид роботи); 2) адаптаційні (вміння застосовувати свій план у конкретних навчальних умовах); 3) організаційні (вміння організовувати будь-який вид роботи); 4) мотиваційні (вміння мотивувати студентів до навчальної діяльності); 5) комунікативні (вміння спілкуватися на уроці і поза ним); 6) уміння контролю і самоконтролю; 7) пізнавальні (вміння вести дослідницьку діяльність); 8) допоміжні (вміння співати, малювати, грати на музичному інструменті тощо).

Значені вище уміння дають змогу сформувати вимоги професіограми майбутнього вчителя іноземної мови у Фінляндії, яка включає: 1) спеціальну професійну компетентність; 2) загальну освітню компетентність; 3) дидактичну і психо-дидактичну компетентність; 4) діагностичну і посередницьку компетентність; 5) соціальну, психо-соціологічну і комунікативну компетентність; 6) управлінську і нормативну компетентність та 7) професійну компетентність.

У цілому процес професійної підготовки спрямовано на формування належного рівня професійної готовності майбутнього вчителя іноземної мови до професійної діяльності.

У третьому розділі «Порівняльний аналіз професійної підготовки вчителів іноземних мов у вищих навчальних закладах Фінляндії та України» було здійснено порівняльний аналіз системи професійної підготовки вчителів іноземних мов у Фінляндії та Україні, розроблено теоретичну модель професійної підготовки вчителя іноземної мови в Україні та запропоновано методичні рекомендації щодо професійної підготовки вчителів іноземних мов у системі вищої професійної освіти нашої країни.

Запропонована теоретична модель передбачає інтегрування взаємопов'язаних та взаємообумовлених складових, які утворюють цілісну структуру, у якій відображено чинники формування вчителя іноземної мови; цільовий блок, змістовий та організаційний блоки; методологічні підходи; принципи; педагогічні умови, у разі здійснення яких можна підвищити ефективність і рівень професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних у вищих навчальних закладах України.

Під час побудови теоретичної педагогічної моделі професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови нами було визначено такі принципи: гуманізму і демократизму; системності; професійної спрямованості; діалогізації; оптимізації; індивідуалізації та диференціації.

Цільовий блок представлено наступними складовими: системного відбору до професії, етапами, змістом, формами організації і контролю, методами навчання іноземних мов та визначається метою – професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови з урахуванням кращих надбань фінського досвіду відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «магістр».

До педагогічних умов віднесено: 1) посилення єдності теоретичної і практичної підготовки; 2) підвищення якості психолого-педагогічної підготовки; 3) стимулювання науково-дослідницького характеру професійної підготовки майбутнього фахівця. Сукупність означених педагогічних умов у навчальному процесі сприятиме формуванню фахівця належного рівня професійної підготовки та забезпечить підвищення ефективності і якості процесу підготовки вчителів іноземних мов у системі вищої професійної освіти нашої країни, бо обраний інструментальний засіб моделювання підготовки вчителя іноземних мов поєднує теоретичне та ґрунтовне практичне навчання і широкий розвиток самостійної наукової і практичної діяльності студентів. Усі складові розробленої моделі спрямовані на формування майбутнього вчителя іноземної мови належного рівня професійної підготовки для системи вищої освіти України.

Організаційний блок моделі професійної підготовки майбутніх фахівців з іноземної мови містить етапи, зміст підготовки, методи навчання та викладання іноземних мов, форми організації професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов та форми контролю. Складові компоненти організації процесу підготовки учителів утворюють її структуру, характеризуючись вертикальними та горизонтальними зв'язками.

До етапів професійної підготовки майбутніх учителів-мовників належать: мотивційно-адаптаційний, теоретико-практичний, контрольно-оцінювальний.

Зміст підготовки вчителів іноземних мов складають: фундаментальна підготовка (набуття та розвиток професійних умінь та знань; педагогічних здібностей), практична педагогічно-професійна підготовка (розвиток професійних умінь та якостей і педагогічних здібностей), професійне зростання вчителів іноземних мов (проходження курсів підвищення кваліфікації та залучення до науково-дослідницької роботи), залучення до безперервної освіти або освіти впродовж життя (систематичне самовдосконалення та самонавчання, розвиток науково-дослідницької роботи). Вищезазначені складові передбачають взаємообумовленість один одного та утворюють цілісну систему процесу навчання.

Ефективному вирішенню завдань професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов сприяють такі форми організації та самоорганізації навчального процесу: традиційні (лекція, семінар, практичне заняття, консультація, самостійна робота, практика); широке застосування інноваційних методів навчання та викладання (проблемне заняття; проектна діяльність; наукові конференції; круглі столи; дискусії; науково-дослідна робота; групова робота, навчальна ділова гра).

Згідно з проведеним науковим дослідженням щодо методики навчання і викладання іноземних мов у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов та запропонованою теоретичною моделлю, широко використання у ході підготовки означених фахівців повинні бути альтернативні методи (метод повної фізичної реакції; сугестивний метод; драматико-педагогічний; мовчазний метод; груповий метод, конструктивістський метод) та інноваційні методи (метод сценарію; метод каруселі; метод навчання за станціями; метод групових пазлів; метод рольової гри; метод «кейс-стаді»; метод «поліскрану») зі збереженням базового традиційного методу – комунікативного.

Формами контролю, у свою чергу, виступають за розробленою моделлю наступні: поточний контроль (усні та письмові опитування, самоконтроль, рефлексія); рубіжний контроль (письмові роботи та звіти, захист проєктів, захист практики, написання студентами власного плану розвитку освітньої галузі за фахом, семінари); підсумковий контроль («книжковий» іспит, портфоліо студента, написання бакалаврської/магістерської роботи).

Методологічну основу дослідження проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя до викладання іноземних мов у системі вищої освіти України складають системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно-орієнтований і гуманістичний підходи, завдяки специфічності кожного з них та їх поєднанню у контексті даного дослідження забезпечуватиметься ефективність успішного навчання, виховання та розвитку сучасного фахівця.

Усі складові розробленої структурної моделі (рис. 1) спрямовані на кінцевий результат – формування майбутнього вчителя іноземної мови належного рівня професійної підготовки для системи вищої професійної освіти України.

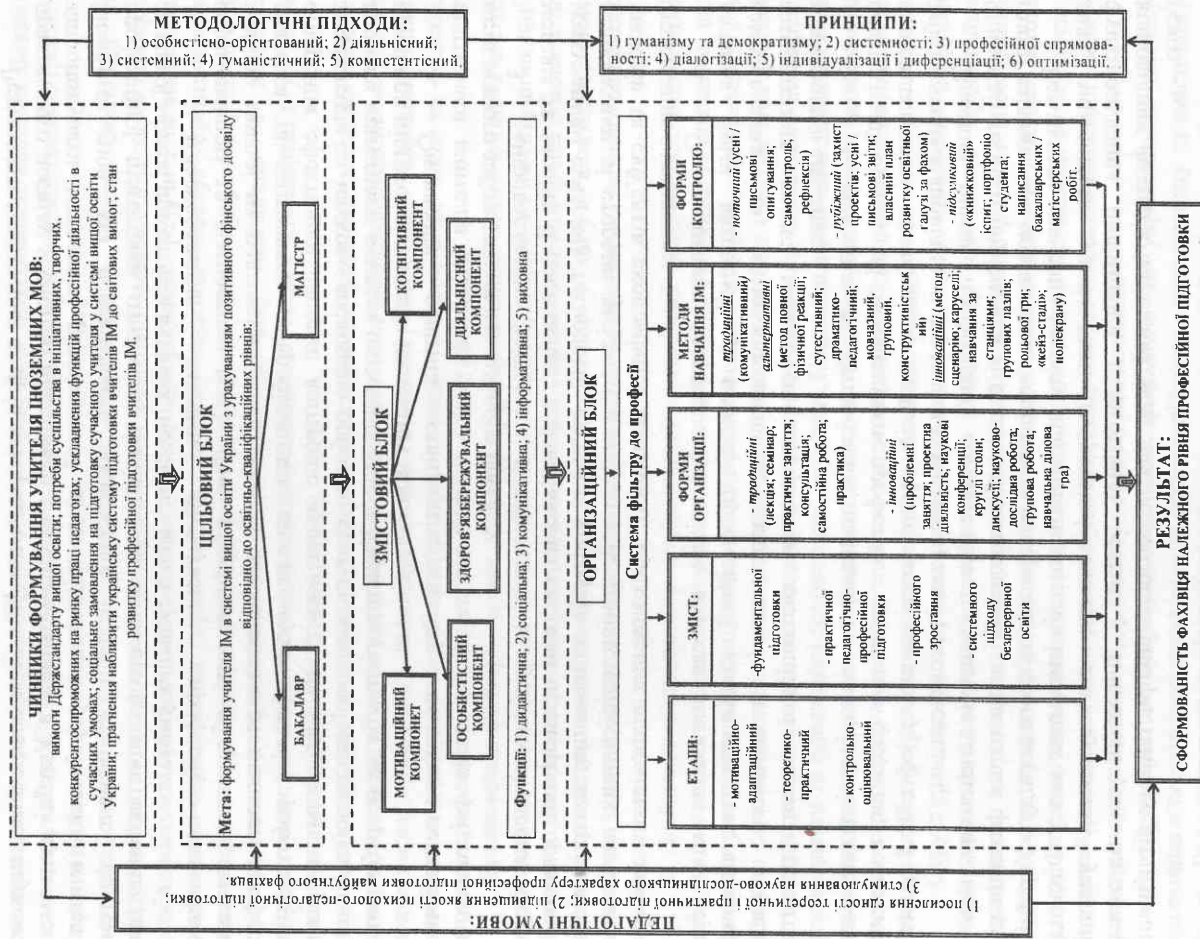

Рис. 1 – Теоретична модель професійної підготовки вчителя іноземних мов в системі вищої професійної освіти України

Результати визначення шляхів використання фінського позитивного науково-практичного досвіду у системі підготовки учителів-мовників в Україні дали змогу запропонувати методичні рекомендації щодо підготовки українських вчителів іноземних мов, які передбачають збереження надбань вітчизняної системи професійної підготовки означених фахівців та запозичення прогресивних ідей фінської моделі підготовки вчителів іноземних мов в сучасних умовах:

1. Вдосконалення системи формування професійно-педагогічної спрямованості та діагностики професійної вмотивованості абітурієнтів; системи відбору молоді на педагогічні спеціальності; підвищення престижності професії педагога та заохочення співробітництва школи, вузів, батьків, роботодавців; створення ефективної системи контролю якості освіти на національному рівні; закріплення за науково-дослідною роботою статусу ключової складової цілісного процесу підготовки вчителів іноземних мов в Україні; орієнтація на потреби ринку праці при підготовці вчителів іноземних мов.
2. Оновлення освітніх стандартів, змісту психолого-педагогічної підготовки вчителів іноземних мов; оптимізація та модернізація змістового та методичного забезпечення навчального процесу.
3. Впровадження наскрізної підпрактики та урізноманітнення форм, методів та засобів її проведення; вдосконалення системи педагогічної практики з урахуванням сучасних технологій, сучасних критеріїв оцінювання; контролювання підпрактики зі сторони шкільної адміністрації, адміністрації вищих навчальних закладів та суб'єктів економічної діяльності, проходження відповідного мовного стажування закордоном.

4. Стимулювання творчого потенціалу вчителя іноземних мов через надання йому автономії у процесі професійної діяльності; систематичне самонавчання та самовдосконалення; запозичення позитивного досвіду авторитетних колег; можливість отримання дистанційної освіти; розвиток міжнародної співпраці.

5. Модернізація та оптимізація навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти, які забезпечують професійне зростання фахівців; посилення відповідальності навчальних закладів щодо якості вищої професійної освіти; забезпечення відповідності європейським стандартам і рекомендаціям.

Високий рівень професійної компетентності вчителів іноземних мов у Фінляндії та його порівняння зі станом підготовленості вітчизняних фахівців цієї галузі свідчить про можливість і доцільність використання цього досвіду в Україні.

Результати вивчення досвіду підготовки вчителів іноземних мов у Фінляндії дали можливість узагальнити теоретичні засади, що зумовили успішне функціонування іншомовної педагогічної освіти у Фінляндії та підготовку відповідних фахівців іноземних мов, для подальшого використання у вітчизняній освіті.

ВИСНОВКИ

1. Проведене дослідження дало змогу узагальнити теоретичні і практичні засади становлення і розвитку системи освіти Фінляндії, показати тенденції її зростання. Виявлено, що освітня галузь Фінляндії зазнала трьох етапів її

становлення та розвитку: перший етап – створення інтегрованої системи базової освіти, другий – об'єднання загальної та професійної освіти старшої школи, третій – перехід до бінарної системи вищої освіти.

Здійснено аналіз структурних складових системи освіти Фінляндії та обґрунтовано сутність «північноєвропейської освітньої моделі» з її характерними особливостями: рівним доступом до освіти; однорідністю результатів навчання; соціально орієнтованою системою надання послуг суспільству; відсутністю інституціональних бар'єрів; високим ступенем внутрішньої інтеграції системи освіти; підвищення інноваційності процесу навчання та наукової обґрунтованості освітньої політики; впровадження сучасних стандартів в усі види діяльності учасників освітнього процесу.

Виявлено, що чинниками успіху і ефективності фінської освітньої моделі слугують: децентралізація системи управління освітою; концепція «суспільство, яке навчається»; принцип індивідуалізації; принцип «політики вирівнювання»; колаборація уряду, місцевої влади, адміністрації університетів, шкіл та батьків; високий професіоналізм педагогів та їх педагогічна автономія.

Встановлено фактори, якими обумовлені успішні шкільної освіти фінів та високі результати учнів у міжнародних дослідженнях – соціокультурні та інституціональні. Виявлено, що характерними рисами національної системи освіти фінів є повага до професії вчителя, послідовність державної політики у галузі освіти; глибока відданість цілям освітнього процесу та високий професіоналізм викладацького персоналу.

2. Здійснено дослідження особливостей організації професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у системі вищої освіти Фінляндії та виявлено, що професія учителя у Фінляндії має надзвичайно високий статус і характеризується суворим селективним відбором до професії. Сучасні педагоги трактуються фінами як менеджери метазадання навчального процесу, наставники, порадники, експерти, відповідальні та гармонійні особистості, науковці. Підготовка учителів здійснюється виключно університетами на бюджетній основі. Система професійної підготовки вчителів характеризується відсутністю єдиного стандарту підготовки та автономією у виборі методів, форм та принципів професійної підготовки.

Структура профпідготовки вчителів іноземних мов включає наступні компоненти: фундаментальну підготовку, педагогічну практику, професійне зростання та залучення до безперервної освіти. Ступінь магістра – це обов'язкова умова, яка дає право майбутнім вчителям іноземної мови викладати у базовій школі та курс педагогічних дисциплін, який повинен становити не менше 60 кредитів. Надзвичайно вагомим компонентом успішної підготовки вчителів іноземних мов є проходження практичної підготовки у педагогічних школах.

3. Проведено компаративний аналіз фінського та українського досвіду підготовки вчителів іноземних мов на організаційному, структурному та змістовому рівнях. Виявлено як спільні, так і відмінні риси процесу підготовки в обох країнах. Предметом порівняння слугували наступні складові: типи навчальних закладів, які здійснюють підготовку вчителів іноземних мов; освітньо-кваліфікаційні рівні; стандарти підготовки вчителів іноземних мов; структура підготовки; принципи розроблення навчальних програм; статус учителя в обох країнах; засади